Uniwersytet Warszawski
Варшаўскі Універсітэт

Studium Europy Wschodniej
Студыюм Усходняй Еўропы

Centrum Studiów Białoruskich
Цэнтр Беларускіх Студыяў

Rocznik Centrum Studiów Białoruskich
Гадавік Цэнтра Беларускіх Студыяў

Nr 4 / № 4

Dedykuję się 100-lieciu Białoruskiej Republice Ludowej

Прысвячаецца 100-годдзю Беларускай Народнай Рэспублікі

Warszawa / Варшава 2018

Над нумарам працавалі:

Henadź Semianchuk / Генадзь Семянчук
(redaktor / рэдактар)

Tacciana Kasataja / Таццяна Касатая
(sekretarz redakcji / сакратар рэдакцыі)

Aleksander Wójcicki / Аляксандр Вуйціцкі
(sekretarz techniczny / тэхнічны сакратар)

Filip Urbański / Філіп Урбаньскі
(tłumaczenia białorusko-polskie / пераклады беларуска-польскія; korekta tekstów polskich / карэктура польскіх тэкстаў)

Aliaksandr Perahudau / Аляксандр Перагудаў
(projekt okładki / праект вокладкі)

Katsiaryna Krot / Кацярына Крот
(korekta tekstów w j. białoruskim / карэктура беларускіх тэкстаў)

Iurii Tkachuk / Юрій Ткачук
(korekta tekstów w j. ukraińskim / карэктура ўкраінскіх тэкстаў)

Dr Anna Rędzioch-Korkuz /Анна Рэндзёх-Коркуз
(tłumaczenia polsko-angielskie / пераклады польска-англійскія)

Zmicer Hupianiec / Зміцер Гупянец
(skład i łamanie / камп'ютарная вёрстка)

Recenzenci / Рэцэнзенты:
Prof. dr hab. Eugieniusz Mironowicz, prof. dr hab Antoni Mironowicz, dr hab. Oleg Łatyszonek prof. UwB, doc. dr Aliaksiej Shalanda, doc. dr. Albina Semianchuk, dr Andrej Miacelski / праф. др. габ. Яўген Мірановіч, праф. др. габ. Антоні Мірановіч, др. габ. Алег Латышонак праф. Універсітэта ў Беластоку, дац. к.г.н. Аляксей Шаланда, дац. к.г.н. Альбіна Семянчук, к.г.н. Андрэй Мяцельскі

Druk i oprawa: Drukarnia Duo Studio

STUDIUM
EUROPY WSCHODNIEJ
UNIWERSYTET WARSZAWSKI

Spis treści / Змест

Госці

Віталь Галубовіч (Гродна)
„*Мы, Корсакі Залескія і Бабыніцкія…*”: кланавая салідарнасць як элемент шляхецкай культуры Полаччыны ў XVII ст. 6
Вячаслаў Швед (Варшава/Гродна)
Вялікае Княства Літоўскае 1812 года: структура кіраўнічых органаў 19
Ігор Срібняк (Київ), Марина Чубата (Київ)
Історіографічні та порівняльно-правові аспекти державотворчих процесів в Українській Народній Республіці та Білоруській Народній Республіці 32
Олександр Пономарьов (Київ)
Вітальний адрес вид редакції газети „Наша Ніва” українському історику Михайлу Грушевському з нагоди 25-річчя його наукової діяльності 44

Працы сяброў ЦБС

Генадзь Семянчук (Варшава/Гродна)
Аб пачатках горада Полацка 56
Святлана Куль-Сяльверстава (Беласток/Варшава)
Эра як элемент лічэння часу ў паўсядзённым жыцці беларускіх зямель у XVI стагоддзі 81
Аляксандр Смалянчук (Варшава/Гродна)
„Нямецкі напрамак” знешняй палітыкі БНР: першы крок (люты–сакавік 1918 г.) 93
Іна Соркіна (Варшава/Гродна)
У пошуку Айчыны: жыхары мястэчак у эпоху нацыяналізмаў (на прыкладзе Капыля) 109
Сяргей Токць (Варшава/Гродна)
Польскі паліцыянт у „крэсовай” міжваеннай гміне (на матэрыялах Гродзенскага павета) 157
Тадэвуш Гавін (Варшава/Гродна)
Перасяленне палякаў з БССР у Польшчу (1944–1948 гг., 1955–1959 гг.). Прычыны няўдачы аперацыі 198

Таццяна Касатая (Варшава/Гродна)
Рэлігійныя дысідэнты ў БССР у 1950-я – 1980-я гг.
(на прыкладзе дзейнасці вернікаў евангельскіх хрысціян-баптыстаў)..... 214
Аляксандр Краўцэвіч (Варшава/Гродна)
Традыцыя айчыннай дзяржаўнасці ў беларускай гістарыяграфіі 236
Ігар Кузьміныч (Варшава/Гродна)
Асаблівасці навучальнай дзейнасці беларускіх
клінік права (1999–2015).....252

Маладыя навукоўцы

Антон Арцюх (Ружаны)
Вуліцы Брэст-Літоўска, іх стан і эстэтыка
ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. 288
Maksim Rust (Warszawa)
Narracja współczesnych elit rządzących i kontrelit wobec
Białoruskiej Republiki Ludowej jako źródła białoruskiej niepodległości.....309

Крыніцы:

Генадзь Семянчук (Варшава/Гродна), Сяргей Герман (Гродна)
Крыніцы да радаводу сям'і Вікенція Канстанціна Каліноўскага 321
**Андрэй Буча (Мінск), Наталля Кашаварава (Кіеў),
Вольга Сабалеўская (Гродна)**
Лёс архіваў БНР паводле справаздачы супрацоўніка
Апаратыўнага штаба Розенберга.....354

Рэцэнзіі:

Генадзь Сагановіч (Варшава/Мінск)
Рэцэнзія: Метадалогія даследавання гісторыі Беларусі: праблемы,
дасягненні, перспектывы: зборнік навуковых артыкулаў / Інстытут гісторыі
НАН Беларусі; [уклад. В. В. Яноўская; рэд. калегія: В. В. Даніловіч (гал. рэд.)
і інш.]. Мінск: Беларуская навука, 2018. – 261 с..... 376
Віталій Скальський (Київ)
Білорусь, білоруси, білоруські національний рух та державність
в наративі про Українську революцію 1917–1921 рр. (Рэцэнзія: На пути
к самоопределению народов Беларуси и Украины в 1917–1918 гг.: /
А. Н. Кукса. – Минск: БНТУ, 2012. – 341 с.).....388

Олександр Пономарьов
(Київ)

Вітальний адрес від редакції газети „Наша Ніва" українському історику Михайлу Грушевському з нагоди 25-річчя його наукової діяльності

Видатний український історик і громадсько-політичний діяч Михайло Грушевський (1866–1934) зробив чимало корисного для свого народу, перш за все, написавши багатотомну „*Історію України-Русі*". Ця праця й до сьогодні є актуальною для науковців, які звертаються до неї, як і до багатьох інших не менш вагомих його праць.

Певні місця в „*Історії України-Русі*", відповідно до описуваних подій, присвячені історії Білорусі 1648–1652 рр[1]., спонукавши дослідників до написання окремих досліджэнь про „*козацько-селянську війну 1648–1654 рр.*" та її наслідки[2]. Інші праці М. Грушевського теж були до певної міри пов'язані з історією білоруських земель[3].

Згодом тема Грушевський і Білорусь виокремилась в самостійну гілку *грушевськознавства* і стає все більш актуальною для дослідників[4]. Тоді як сучасні білоруські довідкові видання до прикрого мало приділяють уваги постаті М. Грушевського[5].

Є відомості, що зважаючи на спільне перебування у ВКЛ українських та білоруських земель[6] професор М. Грушевський планував випустити

---

1 М. Грушевський, *Історія України-Русі,* т. 8, Київ, 1995, с. 32–48; там само. т. 9, кн.2, Київ, 1997, с. 1150–1158.

2 Л. Акіншэвіч, *Казацтва на Беларусі (Гістарычна-юрыдычны нарыс),* „Полымя", Мінск 1927, № 1; він же. *Беларускае казацтва ў украінскай гісторыяграфіі,* „Полымя", Мінск 1929, № 6; В. М. Горобець, *Білорусь козацька: Полковник Іван Нечай та українські змагання за Південно-Східну Білорусь (1655–1659),* Київ, 1998.

3 М. Грушевський, *Велика, Мала і Біла Русь*, „Український історичний журнал", Київ 1991, № 2, с. 77-85; він же. *Україна, Білорусь, Литва,* [у:] М. С. Грушевський, *Твори: У 50 томах*, т. 3, Львів 2005, с. 65–68; він же. *Звичайна схема „руської" історії й справа раціонального укладу історії східних слов'ян*, „Український історичний журнал", Київ 2014, № 5, с. 199-208.

4 С. Луговцова, *Взгляды М. С. Грушевского на некоторые вопросы белорусской истории*, [у:] *Науково-історичні читання, присвячені 140-річчю з дня народження М. С. Грушевського: Матеріали читань (Мінск, 22 грудня 2006 р.)*, Ніжин 2007, с. 52–56; Ю. Мицик, *З листів білоруських вчених і громадських діячів до М. С. Грушевського*, [у:] *Albaruthenica. Студії з історії Білорусі*, Київ 2009, вип. 1, с. 296–300; Г. Гриценко, *Михайло Грушевський в українсько-білоруських наукових контактах*, [у:] *Актуальні питання гуманітарних наук*, Дрогобич 2015, вип. 11, с. 29–34.

5 *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 тамах*, Мінск 1996, т. 3, с. 160–161.

6 Кроком до цього мав стати планований вченим українсько-білорусько-литовський науковий конгрес у галузі історії, етнографії та філології, про що було оголошено М. Грушевським на засіданні Історико-

окрему працю з історії Білорусі. Вже у праці *„Звичайна схема „русскої" історії й справа раціонального укладу історії східних слов'ян"* (1907 р.) вчений чітко окреслює свій інтерес до історії білоруського народу, порівнюючи його історію з українською, наголошуючи, що обидві потребують виокремлення з загальноімперського дискурсу.

„Зрештою „общерусскої" історії й не може бути, як нема „общерусскої" народності. Може бути історія всіх „русских народностей", кому охота їх так називати, або історія східного слов'янства"[7]. При цьому М. Грушевський спробував подати новий погляд на історію, вказавши, що є історія держави, а є історія народів, які її населяють. Це не відповідало тодішньому розумінню вивчення історії, що було особливо дражливим для тих, хто сповідував принцип існування *„единой и неделимой"* Російської імперії.

Випрацювавши свою схему викладу української історії, М. Грушевський зазначав, що не бачить перешкод для того, *„аби була зроблена подібним способом історія білоруської народності"*[8]. Перед цим він слушно зауважував, що відповідно до теперішньої у царській Росії системи викладу „общерусской истории" білоруська народність (а, відтак і її історія) зникають *„за історією держави Київської, Володимиро-Московської, ба навіть і за В[еликим] кн[язівством] Литовським"*[9]. Отже, вчений піклувався не тільки за правдиве висвітлення української історії, а й за об'єктивне, неупереджене ставлення і до інших слов'янських народів, які *„загубились"* за могутньою спиною *„старшого брата"*.

У контексті загальноімперського російського надбання розглядають постать М. Грушевського і сучасні московські видання, які підкреслюють, що вчений *„на відміну від більшості представників російської науки… вважав спадкоємицею Київської Русі не Володимиро-Суздальську землю, а Галицько-Волинську"*[10], що явно не ставилося вченому в заслугу.

Після появи *„Звичайної схеми „руської" історії…"* М. Грушевський став сприйматися у Росії як український націоналіст, і відповідно ставлення до нього з боку російської професури змінилося. У зв'язку з новою схемою української історії М. Грушевського підтримали лише Олексій Шахматов та Олександр Пресняков.

філологічної секції Наукового товариства ім. Т. Шевченка у липні 1908 р.

7 М. Грушевський, *Звичайна схема „руської" історії й справа раціонального укладу історії східних слов'ян*, „Український історичний журнал", Київ 2014, № 5, с. 207.

8 Там само. с. 208.

9 Там само. с. 205.

10 *Историки России. Биографии,* / составитель, ответственный редактор А. А. Чернобаев, Москва 2001, с. 413.

Пізніше М. Грушевський високо оцінив внесок білоруської культури у розвиток народів ВКЛ. Так, він вказував, що *„умови політичної і національної боротьби пов'язували східноукраїнські області іще тіснішим союзом з білоруськими землями, які належали до складу того ж Великого князівства Литовського. Такий характер мали загальні політичні рухи XV–XVI століть і пізніша культурна боротьба"*, зазначаючи далі, що *„на зміну книжної мови старої Русі, або поруч з нею,* ***виникає нова канцелярська і літературна мова на грунті білоруської, але стала спільною мовою Білорусі і Східної України майже протягом двох століть*** (тут і далі виділено автором.— О. П.). *Культурний рух, який почав був поширюватись у другій половині XVI століття, розвивається спільними зусиллями українського і білоруського суспільства, причому* ***ряд українських діячів переносить діяльність в білоруські центри, особливо до Вільно"***[11].

Зацікавлення історією Білорусі виявив і молодший брат Грушевського — Олександр, який присвятив монографію Турово-Пінському князівству, розташованому на українсько-білоруському порубіжжі[12]. Крім цього він мав й інші праці, напряму чи опосередковано пов'язані з історією Білорусі[13].

Зважаючи на науковий авторитет та актуальність написаних М. Грушевським праць він отримував листи і від представників білоруської громади, яка мала осередок у Вільно. Так, Вацлав Ластовський двічі писав М. Грушевському (28 грудня 1911 р., 7 лютого 1912 р.) з проханням вислати йому по одному примірнику праць з історії України, відчуваючи *„вялікі недахоп… цянных прац па гісторыі суседняй і радной нам Украіны"*[14]. Перед цим він використав одну з праць М. Грушевського[15] при написанні своєї роботи з історії Білорусі, яка була видана у Вільно 1910 р[16].

Тоді ж, 1910 р. відбулося певне пожвавлення відносин між професором та білоруською громадою у Вільно, де з 1906 р. видавалася білоруська

---

11 М. С. Грушевський, *Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства*, [у:] М. С. Грушевський, *Твори: У 50 томах*, Львів 2007, т. 8, с. 230. Ця стаття була складовою частиною російськомовної праці: М. С. Грушевский, *Украинский народ в его прошлом и настоящем,* Санкт-Петербург 1914, т. 1, с. 1–36.

12 А. Грушевский, *Пинское Полесье. Исторические очерки, ч. I. XI–XIII,* Киев 1901; він же. *Очерк истории Турово-Пинского княжества в составе Литовско-Русского государства*, Киев 1901; він же. *Очерки истории Туровского княжества*, Киев 1902; Перевидання цих праць в одній книзі див.: А. С. Грушевский, *Пинское полесье (1. Очерк истории Турово-Пинского княжества X–XIII. 2. Очерк истории Турово-Пинского княжества XIV–XVI. 3. Пинские акты XV–XVI)*, Москва 2013.

13 А. Грушевский, *Города Великого княжества Литовского в 14–16 вв.*, Киев 1918; він же. *Питання оборони замків Великого Князівства Литовського в XVI в.,* [у:] *Історико-географічний збірник*, Київ 1928, т. II, с. 1–9.

14 Ю. Мицик, *З листів білоруських вчених і громадських діячів до М. С. Грушевського*, [у:] *Albaruthenica. Студії з історії Білорусі*, Київ 2009, вип. 1, с. 299.

15 М. Грушевский, *Очерк истории украинского народа,* Санкт-Петербург 1904.

16 Власт, *Кароткая гісторыя Беларусі*, Вільня 1910; В. Ластоўскі, *Кароткая гісторыя Беларусі*, Мінск 1993.

газета *„Наша ніва"*[17]. Як видно з листів Антона Луцкевича (2 червня та 7 вересня 1910 р.), М. Грушевський звернувся з проханням до редакції *„Нашай нівы"* (скоріш за все у травні 1910 р.) надіслати йому статтю про білоруський національний рух, що й було зроблено[18].

1910 рік був знаковим для професора М. Грушевського. Він мав святкувати свій перший науковий ювілей — 25-річчя наукової праці[19]. Також цей рік був останнім відносно спокійним роком львівського періоду життя М. Грушевського, бо вже наступного року розпочнуться конфлікти професора з деякими його учнями та колегами Львівського університету та НТШ[20]. У 1910 р. М. Грушевський працює відразу над кількома темами: пише 8-й том *„Історії України-Руси"*, доопрацьовує російськомовний варіант 1-го тому цієї праці під назвою *„Киевская Русь"*, а також пише статті для часописів[21].

Слід зазначити, що як вчений М. Грушевський завжди умів створити якісний науковий продукт, а потім гарно його представити. Розглядаючи різні типи інтелектуалів сучасні дослідники вказують, що саме образ інтелектуала-менеджера в українській науці блискуче репрезентує М. Грушевський[22]. Крім того, згодом вчений за допомогою *„дослідницьких, інституціональних та видавничих проектів зумів створити новий академічний образ української історичної науки з національною специфікою, що відповідав європейським стандартам"*, вдало представляючи створені ним інституції та академічну школу, як в Україні, так і за її межами[23].

Наприклад, ще задовго до київського періоду М. Грушевський очолив у 1897 р. НТШ, (а до того історичну секцію товариства), перетворивши його на кшталт Української академії наук. При НТШ, де функціонувало

---

17 *„Наша ніва"* — щотижнева білоруська громадсько-політична, культурно-освітня і літературно-художня газета, що мала за мету національне відродження білоруського народу. Видавалася білоруською мовою (кирилиця) у 1906–1915 рр., а у 1912–1915 рр. й на іншій шрифтовій основі цієї мови (латинка). Обидва варіанти друкувалися у Вільно, де й знаходилась редакція газети (*Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 тамах*, т. 3, Мінск 1996, с. 314).

18 Ю. Мицик, *З листів білоруських вчених і громадських діячів до М. С. Грушевського*, с. 298.

19 Відлік цієї дати починається від 27 (15) червня 1885 р., коли М. Грушевський (під псевдонімом Михайло Заволока) вмістив у львівській газеті *„Діло"* свою першу працю — історичне оповідання *„Бех-аль-Джугур"*. Проте святкування ювілею не відбулося через загибель (1 липня 1910 р.) працівника Наукового товариства ім. Т. Шевченка Адама Коця. М. Грушевський змушений був відмовитися від публічного святкування. Пізніше, у Києві ювілей відзначили у „тіснійшім кружку". (*Facie ad faciem: життєпис Михайла Грушевського*, / автори-упорядники: Ганна Кондаурова, Світлана Паращук, Київ 2017, с. 23–24.

20 НТШ — Наукове Товариство ім. Шевченка, редакція якого була розташована у Львові.

21 І. Гирич, О. Тодійчук, *Щоденник Михайла Грушевського за 1910 р.*, „Український історик. Журнал українського історичного товариства", том XXXIX, Нью-Йорк 2002, ч. 1–4, с. 98–99.

22 І. Колесник, *Українська історіографія: концептуальна історія*, Київ 2013, с. 205.

23 Там само, с. 401.

три секції (історична, філологічна, природничо-математична) було створено музей, бібліотеку, типографію, також видавались *„Записки НТШ"*[24].

Зазвичай, під час літніх вакацій, професор виїжджав до с. Криворівня[25] у Карпатах, де спілкувався з Іваном Франком та Михайлом Коцюбинським. Тож приємною несподіванкою для нього стали численні привітання на адресу вченого від наукової громадськості, про які вчений дізнався повернувшись до Львова. Серед них був лист і від віленської білоруської громади[26].

Працівники *„Нашай нівы"* 30 липня 1910 р. надіслали вітального листа 44-річному професору з нагоди ювілею його наукової працію як справедливо зазначалося у листі, *„праці над будовай украінскай навуки і развіцьцем національнай душі украінскаго народа, для нас, беларусаў, самаго блізкаго с памеж усіх славянскіх племён"*[27]. Представники білоруської громади влучно вказали на причинно-наслідковий зв'язок між розбудовою історичної науки та розвитком національної душі, тобто самосвідомості.

Серед тих, хто підписав вітальний адрес, були члени редколегії *„Нашай нівы"* та її постійні автори: Олександр Власов, Антон та Іван Луцкевичі, Вацлав Ластовський, Йосип Маньковський, Едзюк Буцька. Очевидно, автографи поставили лише ті, хто на той час перебував у Вільно, у приміщенні редакції[28]. Нижче даємо короткі відомості про авторів листа. На жаль про Гната Загурського достатньо повних відомостей ми не маємо.

Едзюк Буцька (Эдвард Будзька) (1882–1958) — білоруський поет, публіцист, автор газети *„Наша ніва"* з 1906 р., видавець газети *„Светач"* (1916). Після Другої світової війни мешкав у ФРН та США, культурний діяч білоруської діаспори.

---

[24] Про цей період детальніше див.: І. Крип'якевич, *Історико-філологічна секція НТШ під керівництвом Михайла Грушевського у 1894–1913 рр.*, „Вісник АН України", Київ 1992, № 5. с. 70–86.

[25] У 1907 р. М. Грушевський придбав садибу в цьому селі, аби відпочивати влітку від міської колотнечі. За сучасним адмінподілом с. Криворівня відноситься до Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.

[26] *Центральний державний історичний архів України, м. Київ* (далі скорочено: ЦДІАК України), ф. 1235, оп. 1, спр. 30, арк. 23.

[27] Точних відомостей де провів усе літо 1910 р. М. Грушевський ми не маємо, але його *„Щоденник"* за цей рік закінчується серединою червня. У період з 1 січня і по 16 червня 1910 р. вчений переважно був у Львові (ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 25, арк. 318 зв.-345 зв).

[28] В. Ластовский зазначав, що зазвичай усі члени редакції ніколи не збиралися разом. Так, наприклад, він писав, що *„Гэты склад рэдакцыі ў 1909 і 1910 рэзка распадаўся на дзве групы, якія былі ахарактарызаваны С. Палуянам, які прыехаў з Кіева „верхняй" і „ніжняй" палатамі. Да „верхняй" палаты належалі: А. Уласаў, браты Луцкевічы, і калі бывалі,— Чыж і Манькоўскі. „Ніжняя" палата складалася з Ядвігіна Ш., Купалы, Ластоўскага і Палуяна, а ў канцы 1909 года да яе далучыўся мастак-маляр Я. Драздовіч.* ***Рэдакцыя ў цэлым ніколі не сыходзілася*** (виділено автором— *О. П.*)". (В. Ластоўскі, *Выбраныя творы,* уклад., прадмова і каментарыі Я. Янушкевіча, Мінск 1997, с. 191).

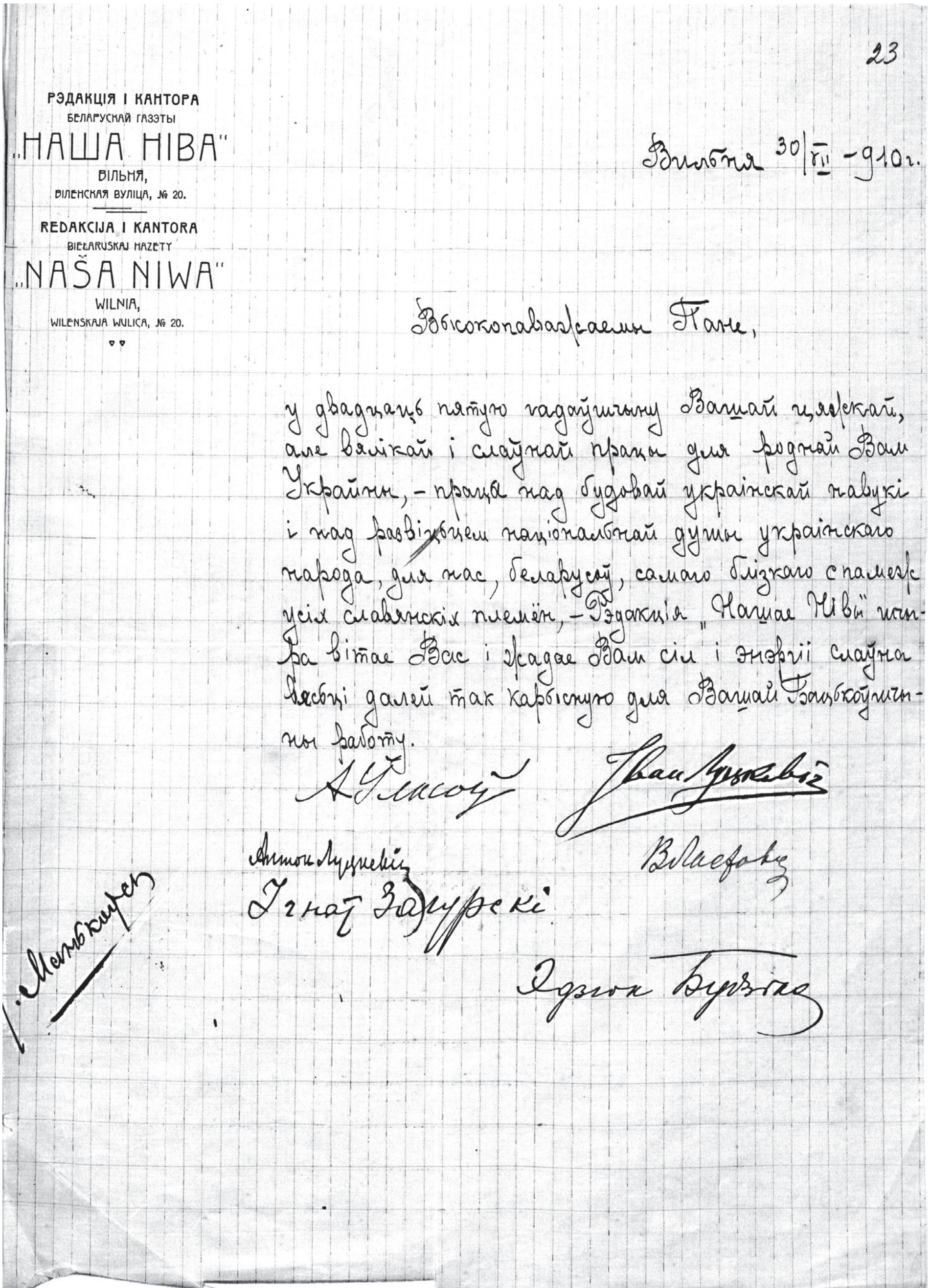

23

РЭДАКЦІЯ І КАНТОРА
БЕЛАРУСКАЙ ГАЗЭТЫ
„НАША НІВА"
ВІЛЬНЯ,
ВІЛЕНСКАЯ ВУЛІЦА, № 20.

REDAKCIJA I KANTORA
BIEŁARUSKAJ HAZETY
„NAŠA NIWA"
WILNIA,
WILENSKAJA WULICA, № 20.

Вильня 30/VII -910 г.

Высокопаважаемы Пане,

у дваццаць пятую гадаўшчыну Вашай цяжкай, але вялікай і слаўнай працы для роднай Вам Украіны, – праца над будовай украінскай навукі і над развіццем нацыянальнай душы украінскаго народа, для нас, беларусоў, самаго блізкаго с памеж усіх славянскіх племён, – Рэдакція „Нашае Нівы" шчыра вітае Вас і жадае Вам сіл і энэргіі слаўна весці далей так карысную для Вашай Бацькаўшчыны работу.

А. Власоў
Іван Луцкевіч
Антон Луцкевіч
В. Ластоўскі
Ігнат [illegible]
Эдзюк Будзька

Вітальний лист редакції газети „Наша Ніва"

Олександр Власов (1874–1941) — білоруський меценат, один з організаторів і активістів Білоруської соціалістичної громади, член ЦК БСГ. Один із засновників білоруського видавничого товариства *„Наша хата"* (1908–1911) у Вільно, видавець та співредактор газети *„Наша ніва"* у 1906–1914 рр., власник фільварку Мигівка на Мінщині. Активний діяч руху білоруського національного відродження у XX ст., сприяв розробці білоруської літературної мови.

Вацлав Ластовський (1883–1938) — білоруський письменник, громадський та культурний діяч, історик, філолог, секретар редакції газети *„Наша ніва"* у 1909–1914 рр., редактор газети *„Гоман"* у 1916–1917 рр., прем'єр-міністр БНР у 1919–1922 рр., член-кореспондент Української академії суспільних наук у Празі (1926), академік АН Білорусі (1928), неодмінний секретар цієї академії у 1928–1929 рр. Писав під псевдонімом *Власт* та ін.

Антон Луцкевич (1884–1942) — білоруський політик, громадський діяч, історик, публіцист, літературознавець, член редакції газети *„Наша ніва"*, у 1906–1914 рр.— співредактор цієї газети, один із засновників руху білоруського національного відродження у XX ст.

Іван Луцкевич (1881–1919) — білоруський громадський та культурний діяч, археолог, член редакції газети *„Наша ніва"*, засновник віленської масонської ложі *„Лучнасць"*, один із засновників БНР, брат Антона Луцкевича.

Йосип Маньковський (Язэп Манькоўскі) (1888–19??) — поет, перекладач, член редакції газети *„Наша ніва"*, один із засновників білоруського видавничого товариства *„Наша хата"* (1908–1911) у Вільно. Писав під псевдонімом *Янка Оклич*.

Принагідно зазначимо, що М. Грушевський мав широкі наукові і громадські контакти. З Вільно він отримував кореспонденцію не тільки від білоруської громади, а й від власне литовських діячів. Наприклад, Антанас Сметона (журналіст, видавець газети *„Viltis"*, президент Литви у 1926–1940 рр.)у листі від 14 грудня 1908 р. писав про стан справ у Литві, попросивши посередництва М. Грушевського у висвітленні польсько-литовських взаємин в австрійському виданні[29].

[29] „Останнім часом ставлення польської міщанської і дворянської громад до литовської народності робиться просто нестерпним. Місцеві польські газети, які виходять в м. Вільно, посилено проповідують пропаганду в польському націоналістичному дусі, особливо *„Goniec Wiłeński"* і *„Kurjer Litewski"* готові до послуг ендеків. Варто одній з цих газет очорнити литовського пастиря, як він раптом за доносом висилається у білоруський приход, а в литовський присилається ксьондз, який не знає литовської мови і просякнутий польським шовінізмом… Польські ксьондзи і поміщики посилають вчительок дівчат в литовські села вчити дітей литовського селянина польської мови. У Вільно польське духівництво…

З цього листа видно, що корінним народам, які мешкали у Литві (литовцям і білорусам) не було де подітись — скрізь на них очікував або польський ксьондз, або російськомовні видання.

В цілому в Росії національна самобутність білорусів не визнавалась ані з боку уряду, ані російськими патріотами, ані навіть російською інтелігенцією, яка здебільшого мала для білоруського народного руху лише „*ироническую улыбку*"[30].

Особливо складною була ситуація в галузі освіти та друкованих видань білоруською мовою. Загалом „*Наша ніва*" знаходилась в оточенні полоно- і російськофільських видань, про що свідчить розлога цитата з праці, яку літературознавець Григорій Желєзняк завершив ще у травні 1941 р. „*В противовес „Нашей ниве" в Вильно организовалось „Белорусское общество" с печатным органом „Крестьянин", пропагандировавшим русификаторскую политику царского правительства. Такую же позицию занимали и газеты „Северо-Западный голос" и „Речь". Выразителем идей полонизации Белоруссии являлся „Виленский вестник". С этими газетами „Наша нива" вела постоянную полемику, которая стала особенно острой, начиная с 1909 года*"[31].

Однак не тільки мова (хоча, перш за все, вона) вказувала на панівне, чи підлегле становище населення, а й реакційні, чи, навпаки, терпимі погляди більшості на існування інших націй і народів свідчили про стан справ у суспільстві. Так, в редакції „*Нашай нівы*", попри польсько-литовське оточення панувала толерантність і взаєморозуміння. Політична активність литовських і білоруських поляків привела до появи нового варіанту білоруської національної ідеології, хоча дуже мала кількість поляків підтримували ідею Відродження[32].

Починаючи з того ж 1909 р., поступово починає зростати наклад „*Нашай нівы*", її популярність серед читачів, а відтак і авторитет газети, що не могло не викликати занепокоєння серед власників офіційних видань Північно-Західного краю, які усвідомлювали, що втрачають вплив на свідомість білоруського читача. Станом на 1910 р. чисельність

не допускає литовської мови в костели. Про ці всі події багато пишеться в литовських газетах, але про них знає лише литовське суспільство". (Ю. Мицик, *З листів до Михайла Грушевського,* „Український історик. Журнал українського історичного товариства", том XXXIX, Нью-Йорк 2002, ч. 1–4, с. 493.)

30 Г. Бочковський, *Поневолені народи царської імперії, їх національне відродженє та автономічні прямування (До національної справи в Росії)*, [Прага] 1916, с. 94.

31 Г. Железняк, *Поэзия М. А. Богдановича*, [у:] *Максім Багдановіч: вядомы і невядомы: зборнік літаратуразнаўчых і архіўных матэрыялаў*, Мінск 2011, с. 252.

32 Л. Довнар, *Роль Вильни в Возрождении белорусской печати в начале XX века: идейные и персональные связи*, „Knygotyra", Vilnius 2009, № 52, с. 206.

кореспонденції від дописувачів зросла з 906 листів за перші три роки існування (1906–1908), до 666 у 1910 р[33].

Попри свій короткий, за історичними мірками, час існування *„Наша ніва"* увійшла в історію білоруської естетичної та громадсько-політичної думки як ціла епоха, піднявши низку проблем, і водночас торкнувся глибинних пластів душі білоруського народу. Так, період з 2 січня 1906 р. до серпня 1915 р. не дарма заведено називати в історіографії *„нашаніўскім"*, оскільки вже 1927 рік, синтагму *„нашаніўскій перыяд"* дослідник білоруської книги і писемності Гнат Дворчанин відносив не стільки до літератури, скільки до усього духовного життя білорусів[34].

Однак, *„нашаніўцы"* не були першовідкривачами *„білорущини"*. Джерелами національної ідеї були літератори. Сама *„Наша ніва"* вважала мову головним компонентом національного світогляду, і тому виводили свій ідейний родовід від письменників XIX ст., які вже мали твори написані білоруською мовою. Серед них були Ян Борщевський, Вінцент Дунін-Марцинкевич, Владислав Сирокомля, Францішек Богушевич[35].

У першому номері редакція проголосила в редакційній статті: *„Не будемо писати голосно. Будемо спокійно, твердо казати усім правду в очі, намагатимемося бути терплячими і панувати над собою і нехай холодний розум тримає в своїх руках гаряче серце"*[36]. Водночас редакція поставила собі на меті пробудження національної самосвідомості, *„аби всі білоруси, які не знають, хто вони є,— зрозуміли, що вони* ***білоруси і люди*** (виділено автором— О. П.)"[37]. На підставі таких статей сучасні дослідники прийшли до висновку, що наявний синтез національного і соціального статусу особистості у цілому робив антропологічну концепцію *„Нашай нівы"* багатограною, включаючи її до системи тогочасних філософських і соціологічних вчень[38].

Через рік після свого виходу (1907 р.) *„Наша ніва"* проголосила, що вона є газетою для працьовитої білоруської бідноти, а саме для восьми мільйонів мужиків-білорусів, мова яких тривалий час була гнаною та осміяною[39]. Так, наприкінці 1907 р. газета зазначала, що вона стоїть

---

33 *„Это потом появились цифры: 906 корреспонденций из 489 деревень за три первых года существования, 666 сообщений 427 корреспондентов из 321 достопримечательностей Беларуси за один 1910. А в начале „Наша нива" имела мало платных подписчиков",* режим доступу: https://studbooks. net/1071890/kulturologiya/trudnosti_finansovogo_plana

34 І. Э. Багдановіч, *Авангард і традыцыя: Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння*, Мінск 2001, с. 74.

35 В. У. Унучак, *„Наша ніва" і беларускі нацыянальны рух (1906–1915 гг.)*, Мінск 2008, с. 97.

36 Тамсама, с. 102.

37 Тамсама, с. 105.

38 І. Э. Багдановіч, *Авангард і традыцыя: Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння,* с. 75.

39 В. У. Унучак, *„Наша ніва" і беларускі нацыянальны рух (1906–1915 гг.),* с. 103.

на класових позиціях, хоча спочатку цей прояв не був притаманний виданню[40]. Водночас культурним кредо видання стало гасло *„свайго не цурайся — чужому навчайся"*[41], яке побачило світ на шпальтах газети 10 листопада 1907 р[42].

На першому етапі свого виходу *„Наша ніва"* бачила білоруську націю майже виключно селянською, що витікало як з реального стану справ, так і з боку соціалістичної, класової ідеї, якою керувалися лідери *„Нашай нівы"*. У вірші-маніфесті *„Хто ты гэткі?"* Янка Купала показує окремішність білоруського народу, називаючи білорусів *„тутэйшыя"*, не роблячи при цьому штучного поділу на католиків-„поляків" і православних-„росіян"[43].

На початку 1910 р. *„Наша ніва"* писала про *„народну ідею"*, яку було *„загублено у поході віків"*, і, що тепер під впливом видання забутий період оживає. Цим ідеологи видання підкреслювали, що національну ідею, ідею самостійності і культурної повноцінності білорусів, вони запозичили з історії[44]. Не слід забувати, що серед членів редакції практично не було осіб шляхетного походження, а й з вищою освітою й поготів, оскільки усі вони були вихідцями з народу. Так, станом на 1912 р. серед 31 особи кадрового резерву, на який могли б розраховувати керівники віленського білоруського осередку, були робітники, службовці, народні вчителі із середньою освітою, і лише Матвій Крапива мав вищу освіту[45].

Оцінюючи загалом діяльність газети професор Львівського університету філолог-славіст Іларіон Свенцицький у своєму листі до редакції у 1909 р. писав, що вважає *„Нашу ніву"* зразком народного видання, оскільки вона йде стежкою громадсько-політичної і економічної освіти народу[46]. При цьому головним своїм союзником на зовнішньополітичній арені *„Наша ніва"* вважала український національний рух. Тільки у 1909 р. в газеті було вміщено 10 листів з України, а протягом усього часу видання на успіх України посилалися, як на приклад для наслідування[47].

---

40 Тамсама, с. 104.

41 Вислів *„свайго не цурайся — чужому навчайся"* є парафразом рядків *„Учітесь, читайте, // І чужому навчайтесь, // Й свого не цурайтесь"* з поеми Тараса Шевченка *„І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм…"*, написаної 1845 р.

42 Л. Довнар, *Роль Вильни в Возрождении белорусской печати в начале XX века: идейные и персональные связи*, „Knygotyra", Vilnius 2009, № 52, с. 204.

43 В. У. Унучак, *„Наша ніва" і беларускі нацыянальны рух (1906–1915 гг.),* с. 104.

44 Тамсама, с. 105.

45 *Грамадска-палітычнае жыццё ў Беларусі 1772–1917 гг.*, Мінск, 2018, с. 495–496.

46 І. Э. Багдановіч, *Авангард і традыцыя: Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння,* с. 76.

47 В. У. Унучак, *„Наша ніва" і беларускі нацыянальны рух (1906–1915 гг.),* с. 114.

Вітальний адрес, який наводиться нижче, слугує яскравим прикладом тісних культурних контактів між українською та білоруською громадами. Своїм змістом вона незаперечно підтверджує той авторитет Михайла Грушевського, який він мав не тільки на Батьківщині, а й за її межами.

Дадатак:

Рэдакцыя і кантора / Redakcija i kantora Вильня 30/ VII — 910
Беларускай Газэты / Bełaruskaj Hazety
„НАША НІВА" / „NAŠA NIWA"
Вільня, / Wilnia
Віленская вуліца, № 20 / Wilenskaja wulica, № 20

Высокапаважаемы Пане,

У двадцаць пятую гадаўшчыну Вашай цяжкай, але вялікай і слаўнай працы для роднай Вам Украйны,— працы над будовай украінскай навукі і над развіццём національнай душы украінскага народа, для нас, беларусаў, самага блізкага с паміж усіх славянскіх племён, — Рэдакцыя „Нашае Нівы" шчыра вітае Вас і жадае Вам сіл і энэргіі слаўна вясьці далей так карысную для Вашай Бацькаўшчыны работу.

[Подпісы:] А. Ўласоў, Іван Луцкевіч, Антон Луцкевіч, В. Ластовскі, J. Манькоўскі, Ігнат Загурскі, Эдзюк Будзько.

Крыніца: Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф.1235, оп.1, спр.30, арк. 23. Рукопис. Оригінал.

Streszczenie

Ołeksandr Ponomariow, *List gratulacyjny od redakcji gazety „Nasza Niwa" poświęcony ukraińskiemu historykowi Mychajle Hruszewskiemu z okazji 25-lecia jego działalności naukowej*

Artykuł poświęcony jest ukraińsko-białoruskim kontaktom kulturalnym na początku XX w., w szczególności pomiędzy redakcją gazety „Nasza Niwa" z prof. Michajłą Hruszewskim, ojcem ukraińskiej historiografii narodowej. Z okazji 25-lecia jego pracy naukowej wysłano jemu 30 lipca 1910 r. list gratulacyjny podpisany przez siedmiu współpracowników gazety: A. Ułasowa, I. Łuckiewicza, A. Łuckiewicza, W. Łastouskiego J. Mańkouskiego, I. Zagórskiego i E. Budźkę.

Abstract

Oleksandr Ponomariov, *An Editorial in the Memory of the Ukrainian Historian Mikhailo S. Hrushevsky in the „Nasha Niva” Published on the Occasion of his 25th Anniversary of Academic Career*

The article is devoted to the cultural contacts between Ukraine and Belarus at the beginning of the 20th century with a principal focus on the *Nasha Niva* newspaper and professor Mikhailo S. Hrushevskyi, the father of Ukrainian historiography. It examines the publication of aletter of congratulations of the 30th July 1910 singed by seven members of the Belarusian newspaper, including A. Ulasau, V. Lutskevich, A. Lutskevich, V. Lastouski, Yu. Mankouski, I. Zahurski or E. Budzko, and published on the occasion of the 25th anniversary of Hrushevskyi's academic career.